

ση πιο πειστική για το προεπαναστατικό θέατρο, και πιο ασύνδετα για τον πολυκεντρικό 19^ο αιώνα. Έτσι ο τόμος κάνει προσιτά μια σειρά από νέα ιστορικά τεκμήρια και δεδομένα, πηγές και διασυνδέσεις, ανάλογα με την εξαιρετική ερευνητική εμβέλεια και τη συγγραφική ποιότητα της μελετήτριας, και δίνει ταυτόχρονα, όπως και η γαλλική διατριβή της, μια αδρή εικόνα του συνόλου της ελληνικής θεατρικής ιστορίας 1750-1850.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΕΤΡΑΚΟΥ

Η απήχηση του νεοελληνικού θεάτρου στο εξωτερικό. Μεταφράσεις – Παραστάσεις, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών / Εκδόσεις Ergo, (Παράβασις - Μελετήματα 4), Αθήνα 2005, σελ. 173, English summary, ISBN 960-8376-17-3.

Αυτή είναι μια εργασία πολύ αναγκαία. Γι' αυτό πραγματοποιήθηκε η σχετική έρευνα και στα πλαίσια ενός μεταπτυχιακού σεμιναρίου του ΤΘΣ (2002) και συμπληρώθηκε από τη συγγρ. Το πόρισμα βέβαια δεν πρέπει να είναι ακόμα εξαντλητικό ή έστω πλήρες, αλλά έως τώρα η όλη εικόνα ήταν απελπιστικά αποσπασματική. Υπήρχε μόνο η βιβλιογραφία της Ε.-Λ. Σταυροπούλου: *Βιβλιογραφία μεταφράσεων νεοελληνικής λογοτεχνίας*, ΕΛΙΑ, Αθήνα 1986 και η βιβλιογραφία του Στράτου Κωνσταντινίδη για τις αγγλικές μεταφράσεις: S. Constantinidis: «Greek Theater: an Annotated Bibliography of Plays Translated and Essay Written from 1824 to 1994», *Journal of Modern Greek Studies* 14/1, 1996, σσ. 123-138. Η σχετική έρευνα στηρίχθηκε στους ίδιους τους συγγραφείς, στις μεγάλες αθηναϊκές βιβλιοθήκες, στη βιβλιοθήκη του Θεατρικού Μουσείου και στην Εταιρεία Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων, σε ειδικές μελέτες, στο διαδίκτυο, αλλά και σε τυχαίες πληροφορίες. Καταγράφηκαν και δακτυλογραφημένα κείμενα και τυπωμένα σε περιορισμένη χρηστική έκδοση. Ως προς τη μεθοδολογία σημειώνεται στην εισαγωγή: «Στην παρούσα καταγραφή δεν περιλαμβάνονται παραστάσεις του εξωτερικού σε ελληνική γλώσσα είτε από ελλαδικούς θιάσους είτε από καλλιτέχνες επαγγελματίες ή ερασιτέχνες του εξωτερικού. Περιλαμβάνονται όμως παραστάσεις σε μετάφραση, ακόμα και ερασιτεχνικές, στα πλαίσια των δραστηριοτήτων των συλλόγων των ομογενών. Στην απόφαση της αναφοράς τους με οδήγησαν συζητήσεις με παράγοντες των ερασιτεχνικών αυτών θιάσων, από τις οποίες διαπίστωσα ότι η ξενόγλωσση παράσταση κίνησε σε πολλές περιπτώσεις το ενδιαφέρον στους ξένους που έτυχε να τις παρακολουθήσουν και οδήγησαν σε έκδοση ή επαγγελματική ή ημιεπαγγελματική παράσταση του έργου. Δυστυχώς η πλευρά αυτή της έρευνας είναι η ελλιπέστερη, σχεδόν στοιχειώδης, εφόσον βασίζεται σε περιστασιακές επαφές και πληροφορίες. Γενικά το θέμα της τεκμηρίωσης έχει αρκετούς ασθeneίς κρίκους, καθώς η καταγραφή ορισμένων μεταφράσεων ή παραστάσεων βασίζεται σε προφορική πληροφορία. Μολονότι επιστημονικά κάτι τέτοιο γενικά θεωρείται αντιδεοντολογικό, αποφασίστηκε να συμπεριληφθούν καθώς η αξιοπιστία των συγγραφέων δεν τίθεται εν αμφιβόλω και ενέχεται κυρίως η πιθανότητα του σφάλματος. Μπορεί δυστυχώς να θεωρηθεί βέβαιο ότι τέτοια σφάλματα υπάρχουν αρκετά και ίσως αποκατασταθούν στο μέλλον. Για την παραστασιογραφία σκοπεύεται προοραχώς να γίνει

συστηματικά σε ευρεία κλίμακα περαιτέρω έρευνα μέσω ερωτηματολογίων που θα αποσταλούν στις κοινότητες του εξωτερικού, αλλά και πάλι η συλλογή πληροφοριών θα είναι αναγκαστικά τυχαία και περιορισμένη» (σ. 14).

Μολοντούτο τα στατιστικά αποτελέσματα είναι άκρως ενδιαφέροντα και διαφωτιστικά: στις μεταφράσεις κυριαρχεί απρόσμενα ο Ρίτσος (τα έργα της *Τέταρτης διάστασης*, *Σονάτα στο σελινόφως*) με σχεδόν 100 μεταφράσεις (προφανώς για πολιτικούς λόγους), ακολουθεί ο Καμπανέλλης με σχεδόν 60, ο (αντιθεατρικός!) Καζαντζάκης με 40, ακολουθεί ο Αντ. Δωριάδης (παραμονή στο Παρίσι), κάτω από 30 ο Τακόπουλος, ανάμεσα σε 20 και 10 οι Κορρές, Καρράς, Μουρσελάς, Ασημακόπουλος, Μητροπούλου, Μανιώτης, Κεχαΐδης, Λαμπταδαρίδου, Παπαρηγόπουλος, Ζιώγας, Καλογεροπούλου και Ξενοπούλου. Αυτά τα στοιχεία ζητούν ακόμα εμπειριστατωμένη εξήγηση. Το μεγάλο ρεύμα των μεταφράσεων ξεπερνά για πρώτη φορά τους 10 στο 1962, για να φτάσει στο αποκορύφωμα μετά το 1980 (25), με φθίνουσα τάση ως το 1992, ενώ από το 1995 ανεβαίνουν τα νούμερα πάλι και κυμαίνονται κάπου ανάμεσα σε 7 και 15 μεταφράσεις. Οι περισσότερες μεταφράσεις έγιναν στην Ελλάδα (πάνω από 160) – τα άγνωστα στοιχεία υπερβαίνουν τα 180 – ακολουθεί η Γαλλία (σχεδόν 1000), η Γερμανία μαζί με τις Ηνωμένες Πολιτείες (περ. 50), μετά Ιταλία, Αγγλία, Ρουμανία, Σοβ. Ένωση κτλ. Ως προς τη γλώσσα κυριαρχούν βέβαια τα αγγλικά: ακολουθούν τα γαλλικά, τα γερμανικά, τα ιταλικά, τα ισπανικά, τα ρωσικά, τα ρουμανικά. Στις ξενόγλωσσες παραστάσεις κυριαρχεί επίσης ο Ρίτσος, ακολουθούμενος από τον Καμπανέλλη, ο Καζαντζάκης πέφτει στην τέταρτη θέση, και κοντά του βρίσκονται ο Ζιώγας, η Μητροπούλου, ο Ασημακόπουλος, ο Καρράς, ενώ οι υπόλοιποι μετρούν κάτω από 10 παραστάσεις. Με απόσταση οι περισσότερες παραστάσεις έγιναν στη Γαλλία (περ. 60), ακολουθούν οι ΗΠΑ (πάνω από 40), η Γερμανία, η Ρουμανία, η Αγγλία, η Ιταλία. Όλ' αυτά τα στοιχεία, όσο ελλιπή και να είναι, απαιτούν κάποια λεπτομερέστερη ερμηνεία: αλλά ίσως είναι ακόμα νωρίς γι' αυτό.

Ακολουθεί η ίδια η βιβλιογραφία, που ξεκινά με τις μεταφράσεις (σσ. 29 εξ.) σε αλφαβητική σειρά: καταγράφονται συνολικά 774 βιβλιογραφικά λήμματα. Την ίδια κατάταξη ακολουθούν και οι παραστάσεις (σσ. 95 εξ.), όπου καταγράφονται 278 περιπτώσεις. Τα στοιχεία της παραστασιολογίας είναι ασφαλώς συχνά λειψά. Το χρήσιμο τομίδιο κλείνει με ένα ευρετήριο ελληνικών τίτλων (σσ. 137 εξ.), ξένων τίτλων (σσ. 145 εξ.), συγγραφέων (σσ. 157 εξ.), μεταφραστών (σσ. 161 εξ.), καθώς και μια στοιχειώδη βιβλιογραφία (σσ. 171 εξ.) και το english summary (σ. 173). Όπως είναι φυσικό, μια τέτοια πρώτη στατιστική καταγραφή με τέτοια μη αναμενόμενα αποτελέσματα προκαλεί αρνητικές αντιδράσεις από τους ίδιους τους θεατρικούς συγγραφείς: ωστόσο, παρά την όποια προσωρινότητα των αποτελεσμάτων, που στο μέλλον επιδέχονται ακόμα πιο εμπειριστατωμένο σχολιασμό, όταν έχουν συμπληρωθεί και σταθεροποιηθεί, πρόκειται για ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο της έρευνας, που θα μείνει σημείο αναφοράς στη σχετική βιβλιογραφία της πρόσληψης των ελληνικών θεατρικών έργων.